

Normas, kas liedz kriminālvajāšanai izdotam Saeimas deputātam piedalīties Saeimas darbā un saņemt atalgojumu pilnā apmērā, neatbilst Satversmei

2019. gada 23. decembrī Satversmes tiesa ir pieņēmusi spriedumu lietā Nr. 2019-08-01 “Par Saeimas kārtības ruļļa 17. panta otrās daļas un 19. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam teikumam un 101. panta pirmajam teikumam”.

Apstrīdētās normas

Saeimas kārtības ruļļa 17. panta otrā daļa:

“Ja Saeima piekrīt kriminālvajāšanas uzsākšanai pret Saeimas locekli, attiecīgais Saeimas loceklis zaudē tiesības piedalīties Saeimas un tās komisiju, kā arī citu to institūciju sēdēs, kurās Saeima viņu ir ievēlējusi vai apstiprinājusi, līdz kriminālvajāšanas izbeigšanai vai līdz brīdim, kad stājas spēkā notiesājošs tiesas spriedums. Šajā laikā prokuratūrai un tiesai ir tiesības piemērot attiecīgajam Saeimas loceklim visus kriminālprocesuālajos likumos noteiktos piespiedu līdzekļus.”

Saeimas kārtības ruļļa 19. pants:

“Ja deputāts uz šā likuma 17. panta pamata ir atstādināts no piedalīšanās Saeimas darbā, atstādināšanas laikā viņš zaudē tiesības uz [...] 14. pantā paredzēto kompensāciju, bet mēnešalgu viņam izmaksā piecdesmit procentu apmērā. Ja deputātam tiek piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums, viņam uz apcietinājumā pavadīto laiku tiek pārtraukta arī mēnešalgas izmaksa. Ja krimināllieta izbeigta, nekonstatējot deputāta vainu, vai arī deputāts tiek attaisnots, viņš saņem visu par atstādināšanas laiku viņam neizmaksāto mēnešalgu, kā arī [...] kompensācijas.”

Augstāka juridiska spēka normas

Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 5. pants: “Saeima sastāv no simts tautas priekštāvjiem.”

Satversmes 92. panta otrais teikums: “Ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu.”

Satversmes 101. panta pirmais teikums: “Ikvienam Latvijas pilsonim ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu.”

Lietas fakti

Satversmes tiesā vērsās Saeimas deputāts Juris Jurašs (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs). Saeima ar 2019. gada 31. janvāra lēmumu piekrita kriminālvajāšanas uzsākšanai pret viņu. Kopš šā brīža apstrīdētajās normās noteiktais ierobežojums liedza viņam tiesības piedalīties Saeimas darbā un saņemt atalgojumu par darbu Saeimā pilnā apmērā. Pieteikuma iesniedzējs uzskatīja, ka tādējādi ir pārkāpta nevainīguma prezumpcija un nesamērīgi ierobežotas viņam Satversmē garantētās tiesības piedalīties valsts darbībā.

Tiesas secinājumi

Par prasījuma robežām

Satversmes tiesa secināja, ka Saeimas kārtības ruļļa 17. panta otrās daļas otrais teikums un 19. panta otrais un trešais teikums Pieteikuma iesniedzējam nav piemērots un arī tiešu, nenovēršamu aizskārumu nerada. Tāpēc tiesa izbeidza tiesvedību lietā daļā par šo normu atbilstību Satversmei. [7.]

Līdz ar to Satversmes tiesa šajā lietā izvērtēja Saeimas kārtības ruļļa 17. panta otrās daļas pirmā teikuma un 19. panta pirmā teikuma (turpmāk – apstrīdētās normas) satversmību. [7.]

Par Satversmes 101. panta pirmā teikuma un 5. panta tvērumu

Satversmes tiesa atzina, ka Satversmes 101. pants paredz personai tiesības ne tikai piedalīties Saeimas vēlēšanās, bet arī tiesības ievēlēšanas gadījumā pildīt

deputāta amatu bez tādas iejaukšanās šā amata funkciju izpildē, kas būtu pretēja vispārējiem tiesību principiem un Satversmē noteiktajām tiesībām. [10.]

No Satversmes 5. panta izriet, ka deputāta statusu raksturo brīvais pārstāvības mandāts. Brīvā pārstāvības mandāta galvenais mērķis ir pasargāt deputātu no svešas ietekmes un ļaut valsts lēmumiem Saeimā veidoties autonomi. No brīvā pārstāvības mandāta principa izriet virkne Saeimas deputāta tiesību. Tiesības piedalīties Saeimas darbā – Saeimas un Saeimas komisiju sēdēs, tajās izsakoties un balsojot –, kā arī darboties Saeimas vārdā institūcijās, kurās Saeima deputātu ir ievēlējusi vai apstiprinājusi, un, visbeidzot, saņemt atalgojumu par savu pienākumu izpildi, ir daļa no deputāta amata tiesībām. [11.]

Īstenojot Saeimas deputāta amatam piederīgās tiesības un izmantojot amata pilnvaras, Saeimas deputāts pilda publiski tiesiskas funkcijas un nerīkojas privātpersonas statusā. Tomēr vienlaikus Saeimas deputāti bauda arī pamattiesības, kuras atsevišķos gadījumos var pārklāties ar amata pilnvarām. Līdz ar to Satversmes tiesa atzina, ka deputāta amata tiesību ierobežojums izvērtējams Satversmes 101. panta un 5. panta kopsakarā. [11.–12.]

Par Satversmes 101. panta pirmā teikuma un 5. panta ierobežojumu

Lai arī apstrīdētās normas neparedz, ka Saeimas deputāts pēc tam, kad Saeima pieņēmusi lēmumu par piekrišanu kriminālvajāšanas uzsākšanai pret viņu, zaudē savu amatu, tomēr Saeimas deputātam tiek liegtas nozīmīgākās tiesības, kas saistītas ar viņa dalību Saeimas darbā, proti, tiesības piedalīties Saeimas un tās komisiju sēdēs, izmantojot savas balsstiesības. Tātad attiecīgais Saeimas deputāts ir tiesīgs pildīt deputāta funkcijas, bet ievērojami sašaurinātā apmērā. Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētajās normās ir noteikti būtiski deputāta amata tiesību ierobežojumi, tie ir cieši savstarpēji saistīti un aplūkojami kopsakarā. [13.]

Satversmes tiesa norādīja: Saeima ir tiesīga noteikt tādu savu iekšējo darba kārtību, tostarp ierobežojumus Saeimas deputātiem, kas vislabāk nodrošinātu Saeimas efektīvu funkcionēšanu, tomēr deputāta tiesību ierobežojumiem jāatbilst vispārējiem tiesību principiem, jo īpaši samērīguma principam, un citām Satversmes normām. [14.]

Par atbilstību Satversmes 101. panta pirmajam teikumam un 5. pantam

Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētajās normās ietvertajam ierobežojumam ir leģitīms mērķis – demokrātiskas tiesiskas valsts iekārtas aizsardzība. [16.] Apstrīdētajās normās noteiktais ierobežojums samazina iespējamo attiecīgā deputāta ietekmi uz likumdošanas procesu un tādējādi ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai. [17] Satversmes tiesa arī nekonstatēja, ka būtu saudzējošāki līdzekļi apstrīdētajās normās noteiktā tiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa – demokrātiskas tiesiskas valsts aizsardzība – sasniegšanai. [18.]

Vienlaikus Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētās normas, lai gan neparedz, ka kriminālvajāšanai izdots Saeimas deputāts zaudētu savu amatu, tomēr liedz šādam Saeimas deputātam visbūtiskākās tiesības, kas saistītas tieši ar dalību pašā likumdošanas procesā, proti, tiesības piedalīties Saeimas un tās komisiju sēdēs, izmantojot savas balsstiesības. [19.]

Satversmes tiesa norādīja, ka parlamentam ir būtiska loma demokrātijas politiskajās debatēs. Parlamenta locekļi, pildot sava amata pienākumus, pārstāv vēlētājus, vērš uzmanību uz tiem aktuāliem jautājumiem un aizstāv viņu intereses. Tādējādi deputāta tiesību īstenošana veicina efektīvu demokrātijas funkcionēšanu – likumdevēja leģitimāciju un viedokļu plurālismu parlamenta sastāvā atbilstoši suverēna paustajai gribai. Brīvais pārstāvības mandāts paredz deputāta tiesību īstenošanu neatkarīgi ne vien no ārējas ietekmes, bet arī no citu parlamenta deputātu ietekmes. Turklāt Satversmes tiesa ņēma vērā, ka Satversmes 9. pants neliedz Saeimā ievēlēt personu, kurai ir aizdomās turētā vai apsūdzētā statuss kriminālprocesā. [19.]

Līdz ar to Satversmes tiesa atzina, ka apstrīdētās normas pārmērīgi ietiecas deputāta brīvā pārstāvības mandāta tiesībās. Nelabvēlīgās sekas, kas rodas šāda ierobežojuma dēļ, ir lielākas par labumu, ko no tā gūst sabiedrība kopumā. [19.]

Par nevainīguma prezumpcijas principu

Saeima bija lūgusi izbeigt tiesvedību lietā daļā par apstrīdēto normu atbilstību nevainīguma prezumpcijas principam. Satversmes tiesa norādīja, ka Saeimas deputātu kā personu, kura ir turēta aizdomās un pēc tam, kad Saeima pieņēmusi

lēmumu par piekrišanu kriminālvajāšanas uzsākšanai, var tikt apsūdzēta kriminālprocesā, aizsargā nevainīguma prezumpcija. [9.]

Satversmes tiesa atzina, ka gadījumā, kad persona ir atstādināta no amata pienākumu izpildes saistībā ar kriminālprocesu, ir jāizvērtē, vai atstādināšana, kas var būt ilgstoša, tās rakstura dēļ nerada nevainīguma prezumpcijas pārkāpumu. Atbilstoši apstrīdētajām normām Saeimas deputāts tiek atstādināts no būtisku brīvā pārstāvības mandāta tiesību un pilnvaru īstenošanas uz nenoteiktu laiku, proti, līdz kriminālvajāšanas izbeigšanai vai līdz brīdim, kad stājas spēkā notiesājošs tiesas spriedums. Turklāt arī brīdī, kad krimināllieta tiek izbeigta, nekonstatējot deputāta vainu, vai arī deputāts tiek attaisnots, attiecīgā Saeimas sasaukuma pilnvaru termiņš jau var būt beidzies un šī persona vairs nevar atgūt attiecīgā sasaukuma Saeimas deputāta amatu. Satversmes tiesa secināja, ka likumā paredzētās garantijas nav pietiekamas, lai varētu atsvērt to, ka Saeimas deputātam, kuru aizsargā nevainīguma prezumpcija, tiek nesamērīgi ierobežotas un pēc būtības atņemtas nozīmīgas Saeimas deputāta brīvā pārstāvības mandāta tiesības un pilnvaras. [20.]

Satversmes tiesa atzina, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta otrajā teikumā noteiktajam nevainīguma prezumpcijas principam. [20.]

Par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku

Lai novērstu Pieteikuma iesniedzēja tiesību aizskārumu, attiecībā uz viņu apstrīdētās normas atzītas par spēkā neesošām no 2019. gada 31. janvāra. [22.]

Satversmes tiesa nosprieda:

1. Izbeigt tiesvedību lietā daļā par Saeimas kārtības ruļļa 17. panta otrās daļas otrā teikuma un 19. panta otrā un trešā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam teikumam un 101. panta pirmajam teikumam.

2. Atzīt Saeimas kārtības ruļļa 17. panta otrās daļas pirmo teikumu un 19. panta pirmo teikumu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes

5. pantam, 92. panta otrajam teikumam un 101. panta pirmajam teikumam un attiecībā uz Juri Jurašu par spēkā neesošu no 2019. gada 31. janvāra.

Satversmes tiesas spriedums ir galīgs un nepārsūdzams, tas stāsies spēkā tā publicēšanas dienā. Spriedums tiks publicēts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Satversmes tiesas likuma 33. panta pirmajā daļā noteiktajā termiņā.

Sprieduma teksts ir pieejams Satversmes tiesas mājaslapā:

Relīze sagatavota ar mērķi veicināt izpratni par Satversmes tiesā izskatāmajām lietām. Tā nav uzskatāma par nolēmuma daļu un nav saistoša Satversmes tiesai. Spriedumi, lēmumi un cita informācija par Satversmes tiesu atrodama tiesas mājaslapā www.satv.tiesa.gov.lv.